

Pri výkone povolania architekta vznikajú architektonické a urbanistické diela. Spoločenskú úctu k ich autorom, ktorý na ne vynaložil svoj talent, úsilie a iné duševné schopnosti aby vzniklo originálne dielo, vyjadruje spoločnosť **formou zákonnej ochrany týchto diel ako aj ich autorov resp. autorstva**. Táto ochrana sa samozrejme týka aj diel a autorov a ich autorstva v oblasti výtvarného umenia, dizajnu, hudby, slovesného umenia, interpretačného umenia, vedy a s rozvojom informačných technológií aj v oblasti počítačových programov a databáz. Autorské zákony – so spoločnou resp. príbuznou optikou vnímania – sa stali súčasťou legislatívy v celosvetovom merítku. Problematika sa dotýka duševného vlastníctva resp. produktov, ktoré vznikli tzv. intelektuálnym plnením a tak ich autorom k nim vzniklo intelektuálne vlastníctvo.

1. INTELEKTUÁLNE VLASTNÍCTVO

Pojmom intelektuálne vlastníctvo chápeme podľa lit.(1) niekoľko vzájomne sa prekrývajúcich oblastí ochrany nehmotných produktov, ktoré majú v rozličných častiach sveta rozličný význam a rozličnú praktickú aplikáciu. Najčastejšie sa v tejto súvislosti spomínajú:

- **autorské právo** – legislatíva zameraná na ochranu originálnej formy vyjadrenia myšlienky, v podobe hmotnej (socha, budova), textovej (slovesné dielo), ale aj obrazovej (architektonické a urbanistické návrhy, výtvarné umenie,) či zvukovej (hudobné diela, interpretačné umenie);
- **patentová ochrana** – legislatíva súvisia s oblasťou vynálezov (patenty, úžitkové vzory, dizajny);
- **ochranná známka** (trademark) – ochrana slov a symbolov identifikujúcich tovary a služby (ochranná známka, obchodné meno...);
- **obchodné tajomstvo** – šetky skutočnosti obchodnej, výrobnnej alebo technickej povahy súvisiace s podnikom, ktoré majú skutočnú alebo aspoň potenciálnu materiálnu alebo nemateriálnu hodnotu – tieto nie sú bežne dostupné, majú byť podľa vôle podnikateľa utajené a podnikateľ zodpovedajúcim spôsobom ich utajenie zabezpečuje (táto oblasť je skôr súčasťou obchodného práva);
- **právo na ochranu osobnosti** v publikovaných materiáloch – ochrana záujmov jednotlivcov z hľadiska kontroly komerčného využívania ich mena, imidžu, identity.

Ochrana autorstva zákonom má aj svoje dlhodobé tradície. Tie sa začali formovať už v 19. storočí, kedy bol podpísaný Bernský dohovor o ochrane literárnych a umeleckých diel (roku 1886). Rozvoj komunikačných technológií bol tiež významným zdrojom inovácií z hľadiska typov diel, ktoré autorské právo pokrývalo: fotografie sa stali predmetom ochrany v roku 1884, hudobné záznamy v roku 1971, o niečo neskôr softvér a architektonické diela. – lit.(1) str.24.

V rámci EÚ napr. platí v oblasti autorských práv **Smernica Rady 93/98/EHS** o harmonizácii trvania autorského práva a niektorých príbuzných práv.

Na Slovensku je v platnosti **zákon č.185/2015 Autorský zákon**. Jeho garantom je Ministerstvo kultúry SR. Zákon predstavuje komplexnú transpozíciu (prebratie) autorského práva EÚ (európske autorské právo).

Autorské právo obsahuje najmä :

- **predmet autorského práva** (dielo)
- **subjekty autorského práva** (autor, spoluautor, vlastník...)
- **formality autorského práva** (licenčná zmluva a pod.)

2. DIELO §3

Dielo **je predmetom autorského práva.**

Všeobecná charakteristika diela §3 ods.(1):

Predmetom autorského práva je **dielo z oblasti literatúry, umenia alebo vedy, ktoré je jedinečným výsledkom tvorivej duševnej činnosti autora vnímateľným zmyslami, bez ohľadu na jeho podobu, obsah, kvalitu, účel, formu jeho vyjadrenia alebo mieru jeho dokončenia.**

Čo znamenajú niektoré výrazy ?

- bez ohľadu na jeho podobu...rozumie sa realizmus, abstrakcia
- bez ohľadu na obsah – ide o otázku myšlienky
- bez ohľadu na účel – dielo môže vzniknúť slobodne aj bez praktického účelu
- bez ohľadu na jeho formu – báseň môžeme napísať na servítku v kaviarni, budovu naškicovať na duplex...
- bez ohľadu na mieru dokončenia – samozrejme nestačí jedna čiara tu sa skôr rozumie taká rozpracovanosť kde už atribúty diela su vnímateľné

Pre právnu ochranu diela sú dôležité tri atribúty :

- **jedinečnosť** znamená, že dielo musí byť originálne a neopakované (nie kópia, plagiat),
- **vnímateľnosť zmyslami** (v tejto všeobecnej charakteristike sú obsiahnuté diela vnímateľné zrakom a sluchom)
- **zverejnené preukazateľným spôsobom** (dielo uložené do šuflíka sa nedá chrániť). Zákon uvádza : *Dielo je zverejnené v deň, keď bolo prvýkrát oprávnené použité verejným vykonaním, verejným vystavením, vydaním alebo verejným prenosom, alebo inak prvýkrát oprávnené uverejnené.*

Lit.(1) uvádza rozdiel medzi vynálezom a objavom. **Vynález** ako nové riešenie technického problému je predmetom patentového práva. **Objav**, ktorý sa opisuje textovo patrí pod autorské právo. **Priemyselné dizajny**, na rozdiel od patentov, neponúkajú nové technické riešenia, ide skôr o estetické výtvary určujúce vzhľad priemyselných produktov.

Zákon rozoznáva diela :

- literárne
- divadelné
- výtvarného umenia
- fotografické
- úžitkového umenia
- architektonické

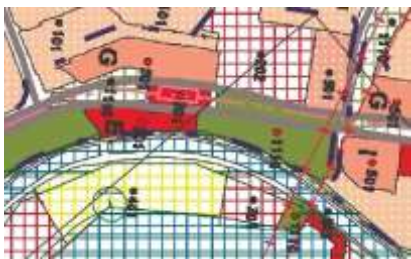
2.1. ARCHITEKTONICKÉ DIELO (§3 ods.(6))

Architektonickým dielom je najvšeobecnejšie vyjadrenie tvorivej architektonickej myšlienky autora, najmä grafické a priestorové zobrazenie architektonického riešenia stavby alebo urbanistického usporiadania územia, stavba, ako aj dielo záhradnej, interiérovej a scénickej architektúry a dielo architektonického dizajnu.

Zákon ale pre istotu definuje v §5 aj produkty duševnej ľudskej činnosti, **ktoré dielom nie je**, napr. technická norma a **územnoplánovacia dokumentácia** (rozumej všetkých stupňov: regiónu, sídla, zóny).

Dôvod: územný plán je istou formou verejnej listiny, schvaľovaný poslancami, prešiel verejnými pripomienkovacími procesmi podľa zákona, a jeho napĺňanie ako aj prípadné zmeny nemôžu byť obmedzované autorským právom (súhlasom spracovateľa...). Preto pojem „*autor*

územného plánu“ je nesprávny a v podstate v rozpore so zákonom (teda neprípustný), podľa Stavebného zákona ako aj Zákona 138/1992 o autorizovaných architektoch a stavebných inžinieroch **územné plány majú spracovateľa**.

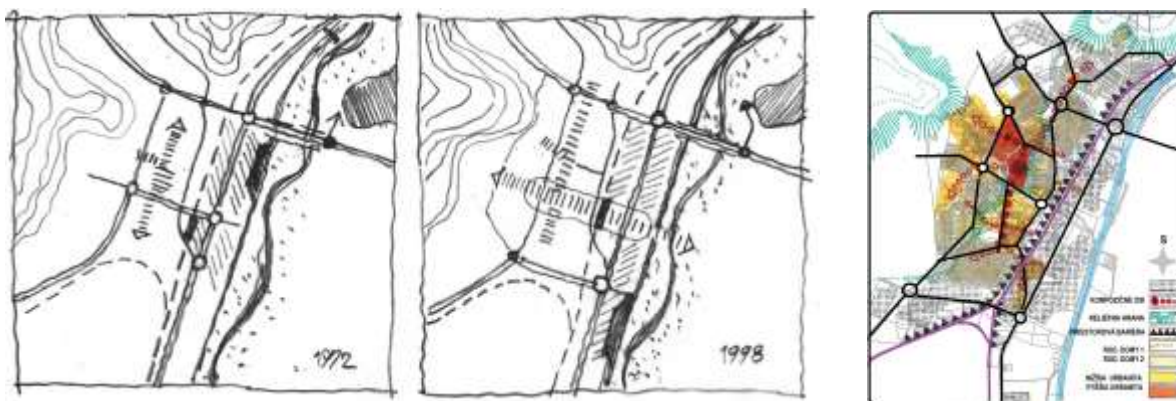

Územný plán je produkt intelektuálnej činnosti, je predurčený metodikou

Urbanistické štúdie sú autorským dielom, keďže nie sú plánom ale sú územnoplánovacím podkladom a autorskú ochranu tak požívajú. Dôvodom je že cieľom štúdií ako územnoplánovacieho podkladu je priniesť myšlienky, následný plán je právnym predpisom textovým a grafickým nástrojom na ich uskutočnenie. Preto je potrebné. Aby sa koncepcie územia hľadali v štúdiách a súťažiach a nie až pri spracovávaní územného plánu v nesprávne vysvetľovanej etape konceptu. Koncept by mal byť nie hľadaním koncepcie, ale variantným konspektom plánu pred jeho čístopisom.

Súčasťou územného plánu ale môže byť vyjadrenie autorskej urbanistickej koncepcie, ktorá môže byť graficky vyjadrená a textovo popísaná. Takáto súčasť ÚPD spĺňa atribúty diela v tom zmysle, že si nikto nemôže prisvojiť jej autorstvo.

Štúdie sa často vyhotovujú variantne - každý variant architektonického alebo urbanistického diela predstavuje samostatné dielo, vzájomná miera odlišnosti môže byť rôzna²⁾.

Idea územného plánu a jej grafické vyjadrenie je autorským dielom (autorstvo novej myšlienky rozvoja mesta), Nové Mesto n. Váhom, B.Kováč, J.Komrska, PC ARCH FA STU 1998

Vzťah urbanistických a architektonických diel podľa J. Komrsku:

DIELO	
ARCHITEKTONICKÉ	URBANISTICKÉ
VZNIKÁ	
návrhom stavby návrh je architektonické dielo	návrhom urbanistického usporiadania územia návrh je dielo
SA USKUTOČŇUJE	
postavením stavby stavba je vyjadrením arch. diela	schválením územného plánu územný plán je verejná listina
ZMENY	
stavby bez súhlasu autora sú porušením autorstva	územného plánu bez súhlasu spracovateľa nie sú porušením autorstva

2.2. AUTOR

Je fyzická osoba, ktorá dielo vytvorila⁵⁾. Nikdy nie právnická. Každé dielo môže mať jedného alebo viacerých autorov (spoluautori). Ich práva sú nedeliteľné.

Autorské právo k dielu vzniká okamihom, keď je dielo objektívne vyjadrené v podobe vnímateľnej zmyslami.

Autorské právo zahŕňa :

- výhradné osobnostné práva
- výhradné majetkové práva.

2.2.1. Výhradné osobnostné práva autora

Týkajú sa duchovnej podstaty diela.

Autor má právo (skrátene §18)

- rozhodnúť o zverejnení alebo o nezverejnení svojho diela
- byť označený ako autor a rozhodnúť o spôsobe takéhoto označenia najmä menom alebo pseudonymom, a to pri každom použití svojho diela, má právo ostať v anonymite
- autor sa nemôže vzdať práv podľa odsekov 1 a 2, tieto práva sú neprevoditeľné a smrťou autora zanikajú
- po smrti autora si nikto nesmie prisvojiť jeho autorstvo k dielu,
- autor môže udeliť súhlas so zásahom do svojich osobnostných práv.

2.2.2. Výhradné majetkové práva autora

Týkajú sa majetkovej podstaty k dielu.

Autor má právo (skrátene §19,32)

- Autor má právo použiť svoje dielo a právo udeliť súhlas na použitie svojho diela
- Dielo je možné použiť iba so súhlasom autora, ak zákon neustanovuje inak.
- Za použitie diela má autor právo na odmenu, ak zákon neustanovuje inak
- Majetkové práva udelením súhlasu na použitie diela nezanikajú; autor je povinný strpieť použitie diela inou osobou v rozsahu udeleného súhlasu.
- Majetkové práva sú neprevoditeľné, nemožno sa ich vzdať a nemožno ich postihnúť exekúciou
- Majetkové práva sú predmetom dedičstva³⁾.
- Majetkové práva trvajú od okamihu vytvorenia diela počas autorovho života a 70 rokov po jeho smrti. Pri spoluautorskom diele majetkové práva trvajú počas života posledného zo spoluautorov a 70 rokov po jeho smrti⁴⁾.

2.2.3. Vecné práva

Týkajú sa vlastníctva diela. *Vlastníkom je ten, kto za dielo zaplatil alebo komu bolo dielo darované* alebo komu pripadlo podľa zákona. Pokiaľ si autor diela ponecháva, je ich vlastníkom. Vlastníctvo k dielu vytvára tzv. vecné právo. *Vzťah vecného a autorského práva*, ktorý často prináša nedorozumenia, je predmetom §33 zákona. Zákon uvádza niekoľko vyjadrení, ktoré sú zaujímavé vo vzťahu k stavbám, napr.:

- *Vlastník alebo iný užívateľ veci, prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené, nie je povinný udržiavať túto vec a predchádzať strate, poškodeniu alebo zničeniu tejto vec*
- Túto vetu musíme vnímať všeobecne pre všetky diela. Stavebný zákon ukladá povinnosť udržiavať stavbu. Ale dielom je aj architektonický návrh, podľa ktorého je stavba vyjadrená (zhmotnená).

Keď sa stane projekt predmetom pamiatkovej ochrany, jeho zničenie je porušením zákona, aj keď samotná stavba sa zbúrala...

- *Autorské právo k dielu nezaniká zničením veci, prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené*
Znamená to, že architekt ostane autorom aj zaniknutej stavby, nik si nesmie toto autorstvo prisvojiť.
- *Vlastník veci alebo iný užívateľ veci, prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené a ktorá je originálom diela umiestneným na verejnom priestranstve, je povinný v primeranej lehote pred jej zničením alebo trvalým premiestnením informovať autora o zámere zničiť alebo trvalo premiestniť túto vec.*

Toto ustanovenie sa do zákona presadilo najmä na rozmáhajúci sa trend ničenia diel na súkromných pozemkoch aby sa uvoľnila plocha pre výstavbu.

- *Vlastník alebo iný užívateľ stavby, ktorá je vyjadrením architektonického diela, môže vykonávať na stavbe bez súhlasu autora len také stavebné úpravy a udržiavacie práce, ktoré sú nevyhnutné na jej udržanie v dobrom stave a na zachovanie funkčného využívania a ktoré neznižujú hodnotu architektonického diela alebo inak nezasahujú do autorských práv.*

Toto ustanovenie presadili autori stavieb. Je to iste eticky správne, ale z hľadiska vlastníckych práv ktoré sú v ústave nad autorskými, je to aj problém. Napr. vlastník chce zatepliť alebo nadstavať budovu. Môže autor nesúhlasiť aby vlastník efektívnejšie využíval stavbu ako bola pred x rokmi navrhnutá? Architekti v SKA majú etický kódex: architekt zmeny stavby vyjednáva súhlas pôvodného autora.

§ 52 k použitiu architektonického diela dopĺňa :

Do autorského práva nezasahuje osoba, ktorá bez súhlasu autora použije vyhotovením rozmnoženiny, verejným prenosom alebo verejným rozširovaním bezodplatným prevodom vlastníckeho práva umelecké dielo vo forme stavby, zobrazenia stavby alebo plánu stavby na účel obnovy stavby. Obnovou sa rozumie súbor špecializovaných umelecko-remeselných činností a iných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, úprava alebo rekonštrukcia stavby alebo jej časti s cieľom zachovať umeleckú hodnotu stavby alebo jej funkčné využívanie.

2.2.4. Licenčná zmluva

Licenčnou zmluvou autor udeľuje nadobúdateľovi diela určité práva s narábaním s dielom. LZ má písomný charakter a musí obsahovať náležitosti zmluvy.

Autor môže udeliť :

- **výhradnú licenciu** – keď autor nesmie ďalej dielo poskytnúť tretej osobe
- **nevýhradnú licenciu** – nie je dotknuté právo autora dielo poskytnúť tretej osobe

2.2.5. Osobitné režimy tvorby

Diela vznikajú za rôznych podmienok – od úplne slobodných, ktoré vznikli zo slobodnej potreby (alebo slobodného rozhodnutia) autora, alebo na objednávku, alebo ako súčasť pracovných či školských povinností. Okolnosti vzniku diela sa prejavujú v špecifikách vo vzťahu k osobnostným a majetkovým právam. Pevné ostáva jedno: autor ostáva autorom a toto právo mu nik nemôže vziať.

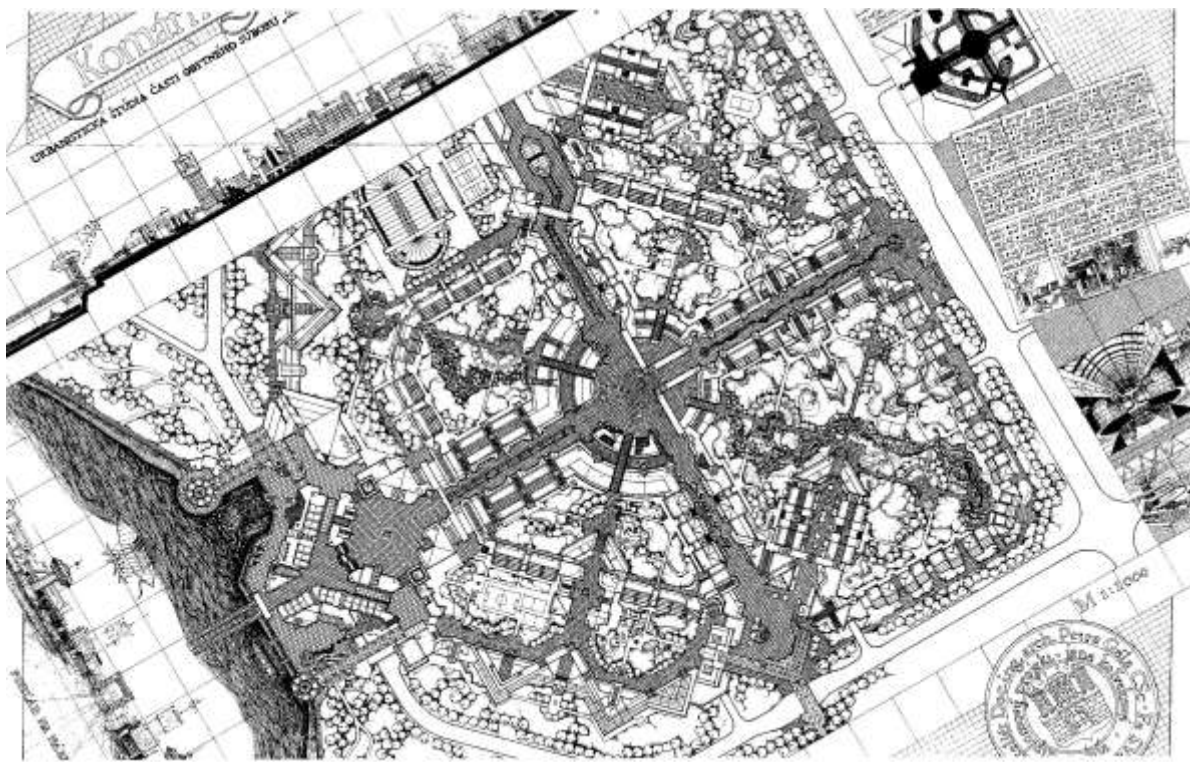
Z týchto aspektov rozlišuje zákon diela :

- **Zamestnanecké dielo**
- **Dielo na objednávku**
- **Školské dielo**

§93 Školské dielo. §93

- Školské dielo je dielo vytvorené dieťaťom⁵⁾, žiakom alebo študentom na splnenie školských alebo študijných povinností vyplývajúcich z jeho právneho vzťahu k škole.
- Autor školského diela je na návrh školy povinný uzavrieť so školou nevýhradnú a bezodplatnú licenčnú zmluvu⁶⁾ o použití školského diela spôsobom, ktorý nie je priamo ani nepriamo obchodný, ak to možno od autora školského diela spravodlivo požadovať. Ak autor školského diela odmietne licenčnú zmluvu podľa prvej vety uzatvoriť, škola sa môže domáhať, aby obsah licenčnej zmluvy určil súd.
- Škola môže požadovať, aby jej autor školského diela zo získanej odmeny za použitie školského diela nahradil náklady vynaložené na vytvorenie školského diela, a to podľa okolností až do ich skutočnej výšky.

Na FA študent navrhuje stavby, urbanistickú koncepciu, zhotovuje výtvarné diela (kreslenie). Návrh zachytený na výkresoch je jedno dielo. Spôsob grafickej prezentácie architektonickej lebo urbanistickej tvorby môže byť tiež vnímané ako dielo. Fyzický model je ďalším dielom, ak je zhotovený rukami. Počítačová podpora tvorby modelov redukuje autorský podiel. Študent je jediným autorom alebo spoluautorom školského diela. Vedúci ateliérovej práce Učiteľ nemá k dielu žiaden autorský vzťah (nemôže mať inak by dielo nemohlo byť predmetom klasifikácie).

Jana Kolářková – diplomová práca, 1987, ved. P. Gál. Vlastný návrh je jedno dielo, výkres s originálnym grafickým manuálnym podaním je grafické dielo.

Poznámky

1. Problematický zostáva aj vzťah medzi prácou a vnímaním rozdielu medzi myšlienkou a jej vyjadrením, z ktorého vyplýva zásadná otázka či na produkciu intelektuálneho vlastníctva je naozaj potrebná práca? V tomto zmysle je podľa Fishera (2001) vhodné rozdeliť si proces tvorby intelektuálneho produktu na 2 etapy – vznik myšlienky (kreatívny prvok, unikátny nápad, predstava), a práca na jej aplikácii, smerom ku konkrétnemu produktu, vyjadreniu. Definuje sa tak explicitne rozdiel medzi myšlienkou a jej realizáciou, pričom realizácia vždy zahŕňa prácu, avšak v prípade myšlienky to nie je až tak jednoznačné. Keďže v praxi často nie sme schopní tieto dve etapy tvorivého procesu oddeliť, treba ich vnímať ako jeden celok.

2. Je rozdiel v pojmoch variant (odlišnosť pri spoločnom základe) a alternatívy (odlišnosť v rôznosti základu)
3. Ak spoluautor nemá dedičov alebo dedičia odmietnu dedičstvo prijať, jeho majetkové práva prechádzajú na ostatných spoluautorov.
4. Zákon v §32 špecifikuje rôzne situácie diela (anonymné...) a spoluautorstiev.
5. Zákon neobmedzuje autora vekom.
6. Takúto zmluvu zatiaľ STU požaduje od autorov záverečných prác.

Zdroje :

1. Chudý, Andrej, Lichnerová, Lucia, Šušol Jaroslav: Úvod do autorského práva pre informačné štúdiá, Stimul 2011, ISBN 978-80-8127-029-1
https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kkiv/Granty_a_projekty/Inwent/chudy_lichnerova_susol_-_uvod_do_autorskeho_prava.pdf
2. Zákon č. 185/2015 - autorský zákon, k nájdeniu:
<https://www.komarch.sk/servis-pre-architektov/autorska-ochrana/>